

Andreas Hetfeld

Openingswoord expositie *Nest 3* PAN-Kunstforum Emmerich/D 2005

René ten Bos:

Geachte dames heren,

niets lijkt te staan of te liggen in het werk van Andreas Hetfeld. Als er al iets lijkt te liggen, een man of een vrouw bijvoorbeeld, dan ligt hij of zij op een oud karretje met vier krakkemikkige wielen eronder, immer bereid om weggereden te worden van de plaats. Wat in rust is, zo lijkt de kunstenaar ons te willen vertellen, kan altijd verschuiven. Rust is niet hetzelfde als stilstand. Het mooiste is dat je verplaatst wordt zonder dat je het merkt.

Hetfeld heeft iets met mensen die slapen of, beter nog, sluimeren. Ik geloof dat hij ons laat zien dat intimiteit altijd een sluimertoestand is, maar ik kom daar straks op terug. Nu gaat het erom vast te stellen dat die sluimertoestand het beste begrepen kan worden als een soort rust die in permanente beweging is. Laten we het vergelijken met de rust van een parachutespringer of de rust van een trampolinespringer. Soms gaat het bij Hetfeld om mensen die rondtollen in een ei, soms ook om engelachtige wezens die op het punt staan weg te vliegen, steeds weer wordt de scheiding tussen mens en engel of mens en vogel ter discussie gesteld. Het gaat in zekere zin om een herhaling van het experiment van Icarus die in zijn enthousiasme voor het vliegen de waarschuwing van Daedalus, zijn vader, vergat en zo dicht bij Helios, de zonnegod, vloog dat de was tussen de veren wegsmolt: de lieve zoon stortte in zee en verdronk. Dit is een einde dat iedere realist je kan voorspellen.

Hetfeld versmaadt dit realisme. Dat zweven je in een gevarenzone kan brengen, is een boodschap die niet is besteed aan een zweefenthousiast als hij. Hetfeld, zelf ooit een verdienstelijk speerwerper, is bevangen door de geestdrift van de ontstijging. Het gaat hem erom te laten zien dat in het zweven geen enkel gevaar schuilt. Veeleer biedt zweven kansen op een andersoortige intimiteit die niet langer gebonden is aan de aarde of de modder waaruit onze lichamen ooit zijn voortgekomen.

Wat mij het meeste raakt in het werk van Hetfeld is de consistentie waarmee hij laat zien dat vliegen en zweven gevaarloos zijn. Dat geeft zijn werk een bijzondere zeggingskracht, zeker voor iemand die jarenlang zijn vliegtochten over de wereld alleen maar kon doorstaan met behulp van tranquillizers. Maar kijk bijvoorbeeld naar de wijze waarop hij oude mensen in eieren laat zweven. Soms zijn die mensen alleen, soms zijn ze samen met een ander, maar steeds weer vliegen ze door een kosmische dooier die nog het meeste weg heeft van een vage ruimtetelefoto van onze of willekeurig welke planeet. Dat roept allerlei vragen op: worden we hier niet door de kunstenaar gemanipuleerd? Is een ei niet veel gewelddadiger? En, horen oude mensen wel in een ei? Is het niet veeleer zo dat het ei met het jonge leven te maken heeft en dat het ei juist daar al zijn traumatiserende gewelddadigheid aan ontleent?

In 1651 verscheen Wiliam Harvey 's vermaarde dierenatlas *De Generatione Animale*. Op de voorkant van die boek staat een tekening van een eivormige schaal die door twee goddelijke handen wordt geopend: uit die schaal springen mens, kever, vlinder, vogel, spin, hert, dolfijn, krokodil naar voren - en wie weet welke levende wezens nog meer zullen volgen. Op de schaal staat met grote letters: *Ex ovo omnia*. Voor Harvey kwam alles uit een ei. Het gaat hier om een oorsprongsmythologie die lange tijd in het Europese denken een voorname rol heeft gespeeld. Hetfeld zet met zijn zweefkunst die oorsprongsmythologie op de kop: stel je eens voor, zo lijkt hij te willen suggereren, dat het ei niet datgene is waaruit wij allemaal voortkomen, maar juist datgene waarnaar wij zullen terugkeren.

We moeten, dames en heren, dus de eieren van Hetfeld bestuderen. Er zijn twee soorten eieren in dit oeuvre. Kijkt u eens naar de mysterieuze foto van het metaalachtige ei dat in gras ligt: in dat ei wordt lucht gespiegeld – altijd en overal is er in het werk van Hetfeld lucht - en bovendien worden we de spiegeling van boomtoppen gewaar. Op de voorgrond zien we dat het ei een soort beschadiging heeft: er is een plek die niet spiegelt en die een modderlaag lijkt te zijn die in het ei zelf zit en die geopenbaard wordt doordat de schaal op deze plek afgepeld is. Afgepeld, door wat? Door wie? Nergens zie je een spoor van dit geweld. De enige indruk die je juist door deze beschadiging krijgt van dit ei is dat het een massief, bijna onbreekbaar ei is. Laten we dit niet vergeten: het verschil tussen een massief ei en een gewoon ei is dat het eerste langzaam maar zeker erodeert en het tweede openbreekt en knapt. Het massieve ei kent niet het geboortegeweld: wat zou er eigenlijk uit zo'n vol ei voort kunnen vloeien? De eieren van Hetfeld zijn nooit gewoon: als er al geweld is, dan is er het langzame geweld, het geweld van de knagende tijd.

Het andere, tweede soort ei in zijn werk is het transparante ei dat bijvoorbeeld oude mensen een ideaal zweefmilieu lijkt te bieden. Hier is geen massiviteit en evenmin spiegeling: dit zijn eieren als luchtballonnen waar je gewoon doorheen kunt kijken. Het is wonderlijk hoe sereen mooi die oude lichamen zweven in die luchtballonnen. Toch hebben die eieren iets wat ook verontrustend is: aan de rechterzijde van deze doorzichtige eieren zien we iets wat nog het meeste lijkt op twee metalen afsluitingspennetjes. Je zit in dit ei, zeggen die pennetjes ons, en je komt hier nooit meer uit. Zeker, het ei biedt je een comfortabele zweefzone, maar tegelijkertijd lijkt er ook een onomkeerbaarheid te zijn: het is niet de bedoeling van deze eieren om open te breken. De situatie binnenin het ei is er één van permanentie en niet één waar kosmische revoluties - levende wezens die als kuikentjes uit Harvey' s ei tevoorschijn springen - plaatsvinden.

Daarmee wordt het principe ei volledig op zijn kop gezet. Volgens dit principe kent het ei per definitie geen permanentie. De Duitse filosoof Peter Sloterdijk heeft in zijn *Sferentologie*, een boek dat ook over het verband tussen zweven en intimiteit gaat, gewezen op het gewelddadige van de eigenese. Eerst ontspringt er een ei in het moederlichaam en daarna moet wat binnenin het ei aan het groeien is uit dat ei gaan breken: inderdaad, een hoogst gewelddadige tweetact. Sloterdijk stelt dat dit geweldsdrama alleen maar mogelijk is doordat de eierschaal functioneert als een membraan dat een bepaalde communicatie tussen binnen- en buitenwereld mogelijk maakt: er moeten een verlangen binnenin naar het buiten zijn en het buiten moet zichzelf op een of andere manier kenbaar maken. De kans op psychosen is groot: wie zijn omhulsel aflegt, vindt niet zomaar een nieuw omhulsel en loopt het risico op trauma's en andere kosmologische verkoudheden. Wat het ei belichaamt, is altijd een zogenaamde sfercatastrofe: het samenzijn van twee mensen in een luchtbel of in een

ei, onder een deken of in elkaar, in een stad of in een land, in de wereld of in de kosmos is altijd en immer op tragische wijze gedoemd te verdwijnen. Sferen zijn dus vergankelijk. Weliswaar zijn wij allen volgens Sloterdijk zweefwezens, maar we zijn gedoemd te vallen. *“Die Welt”*, schreef Ludwig Wittgenstein ooit eens, *“ist alles was der Fall ist”*. Sloterdijk stelt een correctie op dit beroemde adagium voor: *“Die Welt ist alles was fällt.”* We moeten het verhaal van Daedalus en Icarus veel serieuzer nemen dan tot nu toe het geval is.

Hetfeld droomt radicaal van een permanente en dus post-psychotische zweeftoestand: de speer mag niet meer op de grond komen, de oude mensen belanden nooit meer met beide benen op aarde en engelen zijn er niet om te vallen maar om te vliegen. Alles wordt in het werk gesteld om het modderige realisme van de ingenieur Daedalus in het ongelijk te stellen: de oorsprongsmythe van het ei wordt radicaal geloofchend, soms lijkt de eierschaal geen membraanfunctie te hebben en andere keren lijken vreemde afsluitingspennetjes het verblijf in het ei te moeten waarborgen. Waarom deze radicale afkeer van grond en modder? Waarom de voorkeur voor boomtoppen, vleugelwezens en lucht ?

Het antwoord kan alleen maar dit zijn: in het zweven zit een rust die op verrassende wijze intimiteit mogelijk maakt. Kijk nog eens naar die oude mensen in hun transparante eicapsules of naar de mevrouw in de eierschaal op het karretje. Ze zijn dicht bij zichzelf en ook dicht bij de ander en ze weten het, ook al betreft het hier een speciaal soort weten. Vraag mensen wat intimiteit, solidariteit, samenzijn is en ze weten het antwoord niet. Nabijheid is alleen maar iets wat je kunt weten als je er niet naar gevraagd wordt. Het opvallende aan alle personages die Hetfeld ons laat zien, is dat niemand echt kijkt of observeert. Nabijheid is dus niet iets wat je met een objectieve blik kan waarnemen. Vrienden, verliefden of ouders met hun kinderen weten wat het is om dichtbij elkaar te zijn en vermogen elkaar niet langer te zien. Het ontbreekt ze eenvoudigweg aan de vaste grond onder de voeten die nodig is om de eigenschappen van de ander of van zichzelf te zien. Het gaat, en ik volg hier een idee van de grote Franse filosoof Michel Serres, om trampolinespringers die niet van ophouden weten. Vrienden of geliefden kennen elkaar en zichzelf niet via hun eigenschappen. Ze zijn in hun samenzijn in zekere zin blind voor elkaar en juist deze blindheid, de afwezigheid van zekere kennis, is iets wat menselijke nabijheid mogelijk maakt. De desoriënterende vreugde van die blindheid, het rustgevende gevoel dat er altijd een karretje onder je bestaan is dat jou alleen of jou samen met iemand anders naar nergens ergens kan wegvoeren, de gedachte dat het leven in een kosmische dooier permanent kan zijn en de droom dat de aarde één grote trampoline is in plaats van een modderige anti-zweefklont - dit alles vliegt door het werk van Andreas Hetfeld. Dames en heren, om het in één woord te zeggen, hij neemt Icarus in bescherming tegen alle rotsvaste realisten op onze planeet.

Dank u wel,
RtB

René ten Bos is hoogleraar filosofie en organisatie-theorie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen en medewerker van opleidingsinstituut Schouten & Nelissen. Hij schrijft graag over wonderen, melancholie, files, wreedheid, beesten, water, lucht, fietsen, ogen en allerlei andere zaken die tot nadenken nopen.